

”Så länge journalister och allmänheten föds med de vanliga myterna, som har sin grund i ”de svåra frågorna”, kommer SSI att ha svårt att ta initiativet och stärka sin trovärdighet. Erfarenheterna från andra stora kunskapskampanjer är att myterna måste bemötas för att kunna stoppas.” ur KREABs anbud till SSI

SSI och industrins PR-företag ska tysta opinionen

15 augusti 2003¹, av Mona Nilsson och Marica Lindblad

Statens Strålskyddsinstitut, SSI, har ansvaret för miljömålet säker strålmiljö. Regeringen skriver i regleringsbrevet för budgetåret 2003² att inga akuta skador ska uppstå och risken ska minska för sena hälsoeffekter till följd av icke-joniserande strålning. SSI ska följa forskningsutvecklingen om elektromagnetiska fält, (EMF), och dess effekter på människan, samt redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att minska exponeringen för EMF och vilka effekter insatserna haft. Myndigheten uppmanas att bedriva ett pådrivande och förebyggande miljöarbete. Vid en granskning av arbetet får man snarare intryck av att SSI agerar som en PR-byrå för industriintressen.

Programmet Uppdrag Granskning, som sändes den 11 februari 2003, handlade om mobiltelefoni och i programmet intervjuades bland annat vice generaldirektören Ulf Bäverstam.³ SSI hade sedan tidigare fått mycket kritik för sitt sätt att hantera risker med icke-joniserande strålning, och programmet ledde till att SSIs felbedömning av forskningsresultat blev kända för en större allmänhet. Ulf Bäverstam erkände i programmet att försiktighetsprincipen borde gälla för mobiltelefonistrålningen. Det avslöjades att SSI hösten 2002 gått ut med felaktig information om att man hade ett ”betryggande kunskapsläge” vad gäller hälsorisker förknippade med mobiltelefoner. Programmet skapade stor oro i branschen.

Mats Holme från Mobiltelefonbranschens Samarbetsorgan, MTB⁴, skrev till SSI strax före programmet:⁵

”Vi gör bedömningen att vi har en ganska bekymmersam tid framför oss. SVTs Uppdrag Granskning, Hardells nya artikel och Salfords nya studie kommer nog att intensifiera debatten om hälsorisker kring mobiltelefoner och basstationer. När kan vi räkna med att SSIs vetenskapliga råd kommer med ett ”statement” om cancerrisker kopplade till mobiltelefoni?”. Mobiltelefonbranschen hade redan i förväg hört om Uppdrag Granskningens innehåll samtidigt som man också är oroad över de resultat som påvisar att hjärnceller dör om de utsätts för mobilstrålning från Salfordgruppen i Lund och Hardells studier som påvisar ökad risk för cancer efter mobiltelefonanvändande.

Jan Edhäll, Vd för företaget 3GIS, som bygger 3G master, kontaktar också SSI efter programmet. Efter en vecka begär han ett möte med generaldirektör Holm.

- Jag ställde upp, sade Holm till Aftonbladet.⁶

Hans Wiksell är adjungerad professor vid Karolinska Institutet. Hans huvudsakliga verksamhet är kopplad till det egna företaget som sysslar med medicinsk teknik. Men de

¹ Publicerad i Miljömagasinet

² Regleringsbrev SSI budgetåret 2003, www.ssi.se

³ Uppdrag Granskning, 11 februari 2003, SVT

⁴ MTB är en branschorganisation för företag inom branschen. MTB skall enligt egna uppgifter verka för en sund utveckling inom branschen och främja medlemsföretagens intressen. Bland medlemmarna återfinns Sony Ericsson.

⁵ SSI dnr 842/1191/03

⁶ Aftonbladet 2003-08-11: Kampanj: Nallen är ofarlig

största tillgångarna och den största omsättningen i företaget är från aktiehandel⁷. Företaget innehar stora aktieposter värda flera miljoner i telekomföretag.⁸ Hans Wiksell deltog i en reklambroschyr⁹ från IT-företagen år 2002 där han drog paralleller mellan mobilstrålning och hallonsaft.

Dagen före Uppdrag Granskning skriver även Hans Wiksell till Lars Erik Holm på SSI och undrar vad det kan vara för fel på Salfords studie och att resultatet givetvis är ”rent strunt”.¹⁰ Han tycker att man ska ”arbeta för att få anslagsgivaren” att ge forskningsanslag till en annan grupp för en upprepning av studien och att han ”har en del detaljer att säga om detta”.¹¹ Han skriver även att Magnus Ingelman-Sundberg ”på ett utmärkt sätt för vår talan i programmet – vi som anser att mobiler är ofarliga”. Ingelman-Sundberg hävdade att mobilstrålningen är ofarlig i Uppdrag Granskning. Han fick emellertid i programmet erkänna att han endast läst 20 forskningsrapporter om biologiska effekter av mikrovågsstrålning emedan reportern hade hunnit med 50.

Några dagar tidigare, den 5 februari skickar MTB ut en pressrelease och skriver att Salfordstudien är ”enbart spekulationer och skrämselfpropaganda”¹². Senare ska Lars Mjönes från SSI komma att ansluta sig till belackarna av Salfordstudien: ”Det är rent sensationsmakeri” och säger även att studien redan blivit hårt kritiserad.¹³

Dagen efter Uppdrag Granskning, ringde Peder Jonsson, delägare i KREAB, till SSI. Han ansåg att myndigheten behövde hjälp med att återupprätta förtroendet efter det förödande programmet. SSI nappade och agerade snabbt. Redan två veckor efter Uppdrag Granskning går SSI ut med en anbudsfrågan för att begära in offert på en handlingsplan ”för att öka kunskapen om elektromagnetiska fält i samhället”. Enligt tidningen Resumé¹⁴ kände ingen av de andra större PR-företagen till anbudsfrågan. KREAB var det enda företag som kom in med anbud. Normalt använder SSI den största databasen för offentliga upphandlingar, vilken man även har avtal med. Men nu valde SSI att annonsera på en för alla andra företag i branschen, förutom för KREAB, okänd databas. PR-firman KREAB har omfattande kontakter med de ledande företagen och ledarna för telekombranschen. KREAB visar sig vara ett allt annat än lämpligt val för en myndighet som enligt regeringsformen har krav på sig att vara opartisk och objektiv. KREAB har som referens i anbudet till SSI lämnat två telekombolag: Ericsson och Telia. Det är allmänt känt i PR-branschen att KREAB sedan länge anlitas av Ericsson och Investor. KREAB ingår även i Svenska Internationella Handelskammarens, ICC, referensgrupp rörande frågor om just IT och telekom, tillsammans med de flesta telekombolagen. KREAB var dessutom anlita av HI3G, numera 3, i samband med 3G-licensuppvaktningen hos PTS.¹⁵ Då representerade samme Peder Jonsson (som förutom att ta initiativet till kampanjen även ansvarade för samarbetet med SSI) HI3G när företaget uppvaktade PTS.¹⁶

I stället för att välja att arbeta med ett seriöst internt förändringsarbete och ödmjukt ta till sig av den efterföljande kritiken, väljer myndigheten att anlita PR-företaget KREAB i syfte att

⁷ Comair AB årsredovisningar 1998-2002

⁸ VPC dataregister per juni 2004

⁹ Mobila nät radiovågor och säkerhet, IT-företagen 2002. www.itforetagen.se

¹⁰ SSI diariernr 842/631/03

¹¹ FAS, Forskningsrådet för arbetsliv och vetenskap

¹² www.mtb.se pressmeddelande 5 februari 2003

¹³ Stockholms Fria 5 juli 2003

¹⁴ Resumé, augusti 2003

¹⁵ Nya Bud, ESO-rapport, Hultkrantz och Nilsson, 2001

¹⁶ PTS protokoll 27 september 2000, dnr 00-1342

inte vika en tum från tidigare ställningstaganden och vifta bort uppgifter om risker med mobilstrålning. Samtidigt sitter ansvarig minister och departement märkligt tysta. Den 7 mars skriver Mats Holme återigen ett e-brev till generaldirektör Lars Erik Holm att Uppdrag Granskning lett till ifrågasättande av SSIs trovärdighet. - ”Det skapar ett allvarligt problem för mobiltelebranschen ...” ”Det skapar även ytterligare osäkerhet kring bygglovshanteringen för 3G-näten.” Holme frågar om när branschen kan räkna med att SSI ”tydligt försvarar sina tidigare ställningstaganden”. Lars Erik Holm svarar att ”Vi planerar att genomföra en informations- och utbildningsinsats om elektromagnetiska fält och då särskilt mobiltelefoni och master.” Holm skriver att det finns ”ett antal myter kring elektromagnetiska fält och dessa behöver bemötas med kunskap. SSIs synlighet inom detta område kommer att öka betydligt under 2003”.¹⁷

Frågan är om det inte är myndigheten själv som sprider myter: SSI säger ofta att ”strålningen minskar ju fler antenner som byggs”.¹⁸ 3G-utbyggnaden innebär att antalet antenner mångfaldigas. Enligt Clas Tegenfeldt, företaget BEMI, innebär 3G enligt de mätningar han hittills genomfört från 3G-sändare att strålningen mer än fördubblas med 3G, jämfört med GSM, Radio och TV tillsammans.¹⁹ Lars Mjönes, SSI säger: - ”I Sverige och i andra länder har man gjort oerhört noggranna genomgångar av all forskning och 99,9 procent av forskarna är eniga - basstationer är ingen hälsorisk”. Vidare påstås att andra länder ”nog” har lägre gränsvärden för att lugna befolkningen - ”Problemet är ju att det är omöjligt att bevisa att något är ofarligt, inte ens hallonsaft”.²⁰ Wiksells hallonsaft hade fallit Mjönes i smaken. I broschyren strålning från mobiltelesystem²¹ skriver SSI: ”Radiovågor används inte bara i mobiltelesystem.....det har människan gjort sedan slutet av 1800-talet”.

Den 27 mars antar SSI anbudet från KREAB som skriver att ”Uppdrag Granskning påkallar omedelbara åtgärder”.²² KREAB skriver vidare: ”Programmet resulterade i att SSI schavotterades offentligt och att trovärdigheten för myndigheten fått sig en allvarlig knäck. SSI behöver återvinna förtroendet genom att agera tydligare och fastare” och att ”SSI omedelbart måste täppa igen de öppningar för spekulationer som Uppdrag Granskning gav de opinionsbildande grupperna...” ”Den låga kunskapsnivån i samhället i strålningsfrågor leder till mytbildning hos allmänheten. Människor förtjänar inte att må dåligt av oro över så kallade risker som inte har någon faktisk grund”.²³ KREAB föreslår att SSI skall återta initiativet: SSI ska med KREABs hjälp dela in aktiviteterna i en kaskad där varje del ger en hävstångseffekt. KREAB räknar upp ”myter” (eller ”spekulativa fakta”) som sprids: att man i England varnar barn för att använda mobiltelefoni, att Italien har lägre gränsvärden, att det i Japan är förbjudet att uppföra basstationer nära skolor. SSI ska börja med att identifiera ”svåra frågor”. Exempel är Freiburg-uppropet eller varför vi i Sverige tillåter master som står nära skolor och daghem trots att barn i Spanien fått leukemi.²⁴ Förslaget är att SSI ska svara på den sista frågan så här: ”Även människor som bor i närheten av mobilmaster drabbas av cancer, även barn, det är tyvärr inget konstigt med det”.²⁵ KREAB citerar även en debattartikel²⁶ av Björn Gillberg och Staffan Westerlund och skriver: ”Även seriösa debattörer använder sig av

¹⁷ SSI diariernr 842/631/03

¹⁸ Dagens Industri 4 april 2003

¹⁹ Telefonintervju Clas Tegenfeldt, BEMI Better Electromagnetic Environment

²⁰ Falukuriren, 13 mars 2003

²¹ Strålning från mobiltelesystem. En informationsbroschyr från sex myndigheter

²² SSI diariernr 842/932/03

²³ Telefonintervju

²⁴ Se artikel Garcia Quintana

²⁵ SSI: Vanliga frågor om elektromagnetiska fält och mobiltelefoni

²⁶ DN debatt den 9 mars 2003

okunskap och antyder risker med mobilmaster för sina syften. Gillberg och Westerlund drar sig inte för att tillfoga artikeln lite extra krydda genom att underblåsa oron för mikrovågor”.

Därefter ska SSI inleda kampanjen ”Vaccinera mot myter”. Denna riktas mot samverkansmyndigheter, handläggande tjänstemän i kommuner och landsting, fack- och lokalpress. I nästa steg ska SSI återta det kommunikativa initiativet. För att göra detta ska SSI formulera två, högst tre budskap som genomgående ska återkomma i all kommunikation. SSI bjuder den 10 juni in 16 utvalda personer från kommunerna till en ”pilotutbildning med lunch” för att ”avhjälpa missförstånden om mobiltelefoni med kunskap”:

”I den allmänna debatten förekommer missförstånd kring frågor om elektromagnetiska fält från mobiltelefoni, det vi i dagligt tal kallar ”mobilstrålning”. Missförstånden om de elektromagnetiska fälten från mobiltelefoni (master, antenner och telefoner) skapar frågor om hälsoeffekter. Det i kombination med 3G-utbyggnaden i Sverige skapar oro inför framtiden. SSI har dragit slutsatsen att den uppkomna situationen bara kan avhjälpas med kunskap.”

Stefan Ferm, stadsarkitekt i Trelleborgs kommun var en av de inbjudna:

- Jag är inte van att mötas av sådan oprofessionalitet. Det var en märklig känsla att få komma på en fysiklektion. Lars Erik Pålsson, som höll i den, ville ge sken av att han vet så mycket att han vet att det inte är farligt. Lars Mjönes var även där och då frågan om Freiburguppropet kom upp sade han att han inte kunde begripa hur man är så dum att man kan skriva på något sådant. Deras vetenskapliga grund känns väldigt begränsad, kommenterar Stefan Ferm SSIs inledande försök att höja kunskapsnivån bland beslutsfattare i Sverige.²⁷ Hävstångseffekten uteblev, åtminstone i Trelleborg.

Det är tydligt att SSI bedriver en form av lobbyarbete gentemot beslutsfattare. Industrin ber SSI om hjälp med detta. Aktelo AB skriver exempelvis till SSI och beklagar sig över att Härnösands kommun begär in uppgifter om strålningsvärden och riktningar för utsända mikrovågor från de mobilmaster som företaget ansökt om bygglov för.²⁸ I stället för att besvara frågorna, hänvisar Aktelo enbart till att SSI anser att strålningen inte ger någon hälsopåverkan och skickar samtidigt kopia av skrivelsen till SSI och påpekar att det är tydligt att SSI behöver ge kommunerna mer ”information”.

Kommunerna har aldrig fått någon information om strålningen från 3G-master från SSI. Den första och enda studien av påverkan av 3G kom först hösten 2003. Den tittar endast på påverkan under 15-20 minuter. Kommunerna har alltså inte fått information om hur 3G påverkar hälsan långsiktigt, eftersom myndigheten inte har någon kunskap om detta. Det Aktelo efterfrågar är således mer vilseledningar från SSI.

Att på allvar uppfylla uppdraget att värna allmänhetens hälsa förutsätter en annan inriktning på arbetet än att PR-företag anlitas för att mota bort fakta som tyder på allvarliga risker med mobilstrålning och stora brister i ansvarig myndighets sätt att arbeta med sitt uppdrag. Miljödepartementet har inte reagerat och krävt förändringar av SSIs arbete efter avslöjandena i Uppdrag Granskning. När industrin och SSI, med politikerns tysta medgivanden, på detta sätt arbetar för att gynna industriintressen, är förlorarna den godtrogna allmänheten. Industrin värnar kortsiktigt om sin ekonomi, det är tydligt, men som motpol borde vi ha rätt att kräva en strålskyddsmyndighet och politiker som slår vakt om allmänhetens hälsa, i enlighet med det man utåt ger sken av, inte som nu - om något helt annat.

²⁷ Telefonintervju

²⁸ SSI diraienr 842/1296/03